

BECA COOPERATIVA LA EQUITATIVA 2011-2012

Un segle de vida de la Cooperativa La Equitativa de Palamós

A U T O R S

F. Xavier Paunero Amigo - Octavio Montes Vega

Aquest document és un resum del projecte guanyador de la sisena edició de la Beca Cooperativa La Equitativa.
El projecte original el podeu consultar a la seu del Servei d'Arxiu Municipal de Palamós.

AJUNTAMENT DE PALAMÓS
Àrea de Cultura i Patrimoni

Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

INTRODUCCIÓ Aquesta memòria recull la història de la Cooperativa La Equitativa de Palamós, que és el mateix que dir la història del cooperativisme de consum sorgit a Catalunya durant la segona meitat del segle XIX, ja que totes les cooperatives es van inspirar en els mateixos ideals i objectius.

És la història de tot un segle d'història societària, dividida en tres períodes principals. El primer d'ells va de 1887 a 1939, des de la seva fundació, que correspon amb un període d'autogestió proletària, amb col·lectivització durant la Guerra Civil; un segon període, entre 1939 i 1978, va tenir un caràcter intervencionista de l'Administració, ja que les decisions dels socis estaven limitades a la supervisió i al control del Sindicat Vertical i del poder polític; el tercer període parteix del Reial decret de 16 de novembre de 1978 i del Reglament de cooperatives que, ja en etapa democràtica, en regularà el funcionament fins a la dissolució i traspàs del patrimoni a l'Ajuntament de Palamós, el 1996.

A partir de la documentació existent al Servei d'Arxiu Municipal de Palamós hem pogut articular els diferents períodes de la història de La Equitativa. Hem entrevistat els antics empleats i socis, uns testimonis orals sempre valuosos i gratificants, homes i dones que d'una forma desinteressada ens han obert els seus records per acostar-nos als esdeveniments cooperatius, que és com dir el sentir de la societat palamosina en general. La història que presentem a continuació sobre La Equitativa pretén ser una memòria de solidaritat viscuda a Palamós, sens dubte la més persistent i innovadora que s'hagi donat mai a la població.

Les cooperatives nascudes amb aquest esperit fan assolir a les persones grans possibilitats de desenvolupament personal; i a més, contribueixen a la construcció i la millora de l'entorn social, econòmic i cultural més immediat. La trajectòria mostrada per La Equitativa, en tant que agrupació i comunió de persones, va contribuir a "fer país" i va demostrar tenir una marcada identitat local en tot moment, concretada en tot un seguit de valors i principis que l'ha diferenciada clarament de la resta d'empreses mercantils palamosines.

Des dels pioners de Rochdale, a Anglaterra, el 1844, el moviment cooperatiu de consum era viu arreu d'Europa i va sorgir estretament connectat amb el capitalisme, com a resposta local directa a les crisis i com a reflex del liberalisme del segle XIX, que propiciava una societat amb creixents desigualtats entre la burgesia i una classe obrera en precàries condicions de vida i treball. Allò va portar els obrers a buscar alternatives en algun tipus d'associació per millorar i si més no, per no empitjorar més la seva greu situació. És així com va néixer al segle XIX no solament La Equitativa, sinó tot un munt de cooperatives gironines, allò que es podria qualificar com un model d'organització de subsistència de la classe obrera.

Així mateix, les cooperatives de consum, entre les quals destaca La Equitativa, van ser un motor molt important per enfortir el valor de les dones de la regió, ja que elles eren les principals administradores de la despesa familiar i durant un temps la majoria de les dependents van ser dones.

Si la concessió de la VI Beca La Equitativa pretenia omplir un buit existent sobre la història d'aquesta societat de soca-rel de Palamós durant gairebé un segle, l'objectiu implícit era també evitar quelcom tràgic en la vida de tota entitat, com és la desaparició progressiva de la gent —i per tant de la seva memòria—, veïns de Palamós, de Sant Joan de Palamós, de Sant Antoni de Calonge i de Vall-llobrega, que van dedicar una bona part de la seva vida a interactuar amb la institució, bé com a membres del govern de la societat, com a treballadors o simplement com a socis de consum. Per la importància històrica de La Equitativa se'ns fa difícil, sinó impossible, trobar alguna família que no hagi tingut socis cooperatius en el passat.

A Palamós és freqüent trobar-se amb socis de l'entitat i amb persones que gosen de relatar les mil i una anècdotes d'aquesta institució, les seves relacions quotidianes en anar a comprar a la “Societat”, com era coneguda habitualment; una gent que relata la nostàlgia de les assemblees de socis, les reunions i trobades periòdiques i la bonhomia dels seus empleats.

Per tant, ens hem de felicitar perquè els murs del silenci s'han trencat i podem recuperar les seves veus i que els seus esforços, de socis i treballadors cooperativistes, dels homes i les dones de Palamós, no restin en l'oblit i al marge de la història local convencional.

La Equitativa era una entitat especial, no solament per aquest bagatge identitari, sentimental i simbòlic, sinó per tot un seguit d'experiències, una gran botiga arrelada amb la localitat i molt familiar per a la majoria de les persones. Probablement “la Cooperativa” fou la institució més arrelada durant un major període de temps i amb un edifici que, en el seu moment, va ser l'enveja d'altres empreses, per les seves dimensions, l'estil arquitectònic i el seu encant. Però, a més a més, cal considerar que va estar tot un segle interactuant en l'àmbit del consum, a partir de la seva experiència i del coneixement dels mercats. És una llàstima que el seu edifici i el rellogge tan emblemàtic no hagin perdurat en el temps.

De La Equitativa caldria destacar també els aspectes de la solidaritat de l'empresa envers les famílies obreres de la vila, especialment en temps de dificultats, amb: ajuts als socis malalts, ajuts per defunció, beques i donatius, així com mitjançant la secció d'estalvi i crèdit mutu. Així mateix, com a botiga de racionament durant la Guerra Civil i la seva preocupació per aconseguir aliments durant l'estraperlo de postguerra. En definitiva, La Equitativa no solament va poder ser una empresa rendible, sinó també compromesa amb el desenvolupament local, amb un marcat caràcter solidari.

És molt important assenyalar que La Equitativa, com tantes altres cooperatives de consum, era un símbol de cohesió social i una escola de democràcia i participació social. Segurament aquesta petjada l'ha convertida en tot un símbol entranyable per a totes les persones que van ser-ne sòcies.

Un dels objectius d'aquesta memòria ha estat transmetre aquestes experiències i justificar el seu paper davant la història local i comarcal. I l'altre objectiu té un caràcter territorial, demostrar l'arrelament sòlid del cooperativisme de consum, que ha marcat més d'un segle en la vida de la majoria de les famílies de Palamós.

Edifici principal de La Equitativa, [1912-1932].

Col·lecció d'imatges de l'Ajuntament. SAMP

ASPECTES METODOLÒGICS Aquest treball consta de dues fonts principals: l'arxiu i l'etnografia (basada en treball de camp i entrevistes directes). En el passat la documentació no va comptar amb una protecció acurada, per la qual cosa ha desaparegut molta documentació que resultaria interessant, especialment els primers llibres d'actes. L'Arxiu Històric de Girona també disposa d'informació del Govern Civil, al qual s'havien de sotmetre els estatuts i la comunicació d'assemblees de socis perquè s'aproessin; però aquest tipus de documentació també ha desaparegut en bona part per diverses circumstàncies, no solament de conservació, sinó pel traspàs de competències en diferents moments, atès que ens estem referint a dades moltes d'elles de finals del segle XIX. L'Arxiu Comarcal del Baix Empordà també ens ha permès accedir als protocols notariais (fundació i compravenda d'immobles) per la via dels protocols notariais de Palamós.

Un altre inconvenient afegit és la consulta als registres públics, bàsicament al Registre de la Propietat de Palamós, on es podria obtenir informació de totes les finques que va tenir La Equitativa en propietat, ara bé aquesta consulta no és gratuïta; i també al Registre Mercantil de Girona, pel que fa a l'enregistrament de l'escriptura de constitució, però no s'hi pot accedir públicament. Finalment, amb la Guerra Civil pel mig, és lògic que molts documents compromesos hagin desaparegut, ja que les cooperatives obreres no estaven ben vistes durant els períodes de dictadura. En canvi, des de la postguerra, la documentació es fa més abundant i rica, s'ha pogut analitzar amb més detall i fins i tot hem recollit una

vintena de testimonis orals o bé de persones que van tenir alguna responsabilitat a la Cooperativa o bé d'empleats, o simples socis; els seus records ens han permès cobrir, i complementar la informació existent d'aquest període més recent, gràcies a les seves experiències, la percepció que tenen de l'empresa i de les seves activitats.

També hem pogut trobar informació generalista o referida directament o indirecta al cooperativisme històric i al període de funcionament de La Equitativa. Ens referim principalment a les consultes realitzades a la Fundació Roca Galès, la Biblioteca Arús, ambdues a Barcelona; i als arxius municipals de Palafrugell, Sant Feliu de Guíxols, Llagostera i Cassà de la Selva. Pel que fa a la bibliografia hem hagut de consultar material molt divers, algunes obres són autèntiques joies del cooperativisme històric, i d'altres connecten mil aspectes del passat de Palamós; la majoria d'elles, esmentades en aquest document.

Aquesta memòria de la Cooperativa s'ha elaborat fonamentalment a partir del fons de La Equitativa existent al Servei d'Arxiu Municipal de Palamós; i, sobretot, amb records testimonials, dels fets que han envoltat la seva història com a empresa i sobre com ha evolucionat el "territori social" al llarg d'aquest segle de vida, en un intent per assolir un desig evident d'autenticitat. Tot aquest conjunt d'informació esparsa constitueix en bona mesura la vida de la Cooperativa, animada des dels seus inicis, al mateix temps que un exercici interior inquietant. Tot plegat s'ha fet amb l'esperança que la seva lectura pugui fer pensar que estem davant un relat d'experiències reals molt il·lustratives del passat cooperatiu, comptant que aquestes experiències i fets passats contribueixin a cartografiar el territori de La Equitativa, tot i ser conscient que una memòria en sentit ampli hauria sobrepassat considerablement l'anàlisi.

Per demanar les informacions de la memòria viva dels artífexs de la Cooperativa es va recórrer a la tècnica de "bola de neu", on un informant ens va donant noms i pistes de l'altre i l'altre ... fins a conformar una informació més o menys uniforme i cohesionada.

ELS PRIMERS ANYS DE LA EQUITATIVA

Des de la dècada dels anys quaranta del segle XIX i, sobretot a partir del Sexenni Democràtic (1868-1874) i la I República, els obrers havien començat a prendre consciència i reclamaven més llibertats sobre aspectes bàsics, com la difusió d'idees polítiques i socials i el dret a associar-se. La revolució de setembre de 1868 va crear un clima favorable a les llibertats polítiques i sindicals, i la lluita de classes ja era un fet a les comarques industrials, com el Baix Empordà, territori amb una llarga tradició comunalista, que servirà d'adob per al moviment cooperativista posterior. Aquest corrent en origen va tenir una orientació fourierista i va ser fundat el 1860 per Fernando Garrido que modernitzà i donaria un marc legal als pobles-cooperatius com el Port de la Selva, qualificats en el seu moment com a petites repúbliques llibertàries. (BRENAN, 1960). En general, podem dir que el cooperativisme de consum no va ser absorbit ni per socialistes ni anarquistes, sinó que va seguir mantenint una tradició i un missatge propis, tot i que, especialment a les èpoques de repressió, prestés els seus locals i donés cobertura i fons a les activitats sindicals i als partits d'esquerra.

La cooperativa va tenir moneda pròpia, les "llaunes", que després de la Guerra Civil i durant un temps es van substituir per la moneda de cartó.

Col·leccions personals. SAMP

La Equitativa, coneguda com “La Societat”, es va crear en uns moments en què els tapers del Baix Empordà i els de municipis industrials com Palamós, començaven a tenir consciència democràtica i a organitzar-se per tal de superar les dures condicions de vida. La Equitativa va iniciar el seu recorregut amb 170 socis solament, però ja es preveia que les perspectives serien bones, de tal forma que van créixer molt i de forma gradual. Hem de suposar que el nom La Equitativa, a més de la seva etimologia connectada amb els idearis de justícia i democràcia del moment, tingués quelcom a veure a com s’havia anomenat la primera experiència cooperativa de consum d’Anglaterra, la de Rochdale el 1844. Prèviament a la seva fundació, Palamós havia tingut una altra cooperativa, La Protectora, fundada el 1862, però va tenir una vida massa curta. Per als fundadors de La Equitativa, però, va ser tot un referent del qual podien extreure lliçons per evitar els errors passats.

CREACIÓ I PRIMERS ANYS.

LOCALS I ESCRIPTURA DE CONSTITUCIÓ L’any 1886 ja existia una certa sensibilitat cooperativista a Palamós, ja que la premsa local esmentava aquest desig (bàsicament per tenir un pa millor i més barat) al mes d’octubre. I poc després, al mes de març de 1887 s’insistia sobre el particular: la creació de La Equitativa era ja *vox populi*. La història d’una entitat és la història dels seus homes i dones que juntament amb el seu entorn més immediat configuren el territori, a més de l’economia, la tecnologia utilitzada, etc., uns factors que canvien amb el pas del temps i per això el fet cooperatiu va canviar moltíssim al llarg de la vida de La Equitativa.

La influència de l'entorn, decisiu condicionant dels seus mercats, ha marcat des del seu bressol fins avui la història de la Cooperativa La Equitativa. Tot i la seva dissolució oficialment el 1988 (més d'un segle d'existència), la seva imatge continua en el record dels palamosins i palamosines.

D'acord amb Josep Fàbrega, el 22 de març de 1887 se celebrà a la Sala Nova (una antiga sala de ball de Palamós) la primera reunió per tractar de la fundació de la societat, una mesa presidida per l'entusiasta Antoni Boix i actuant de secretaris Domènec Danís i Antón Pallí Bonet. I pocs dies després es va constituir oficialment, el 6 d'abril de 1887, davant el notari Josep Sabater, de Palamós, amb l'autorització prèvia del Govern Civil de la província, signant com a socis: Lluís Gubert Bassols (dependent de comerç de Palamós), Marcial Vilar Torrent, Joaquim Clara Galí, Celedoni Ripoll Alrich, Joan Bardera Casanovas (tapers, de Palamós) i Pere Mestres Bussot (taper de Sant Joan de Palamós). Tot seguit s'anomenà tenedor director, en Lluís Gubert Bassols, i administrador, en Celedoni Ripoll Alrich. Havien aconseguit 170 socis i un capital de 3.389 pessetes. L'endemà, la premsa de Palamós anunciava la fundació de la Cooperativa; la notícia es feia ressò d'aquest entusiasme, tenint en compte la marxa ascendent i l'experiència positiva d'altres cooperatives de consum de la comarca.

Les operacions comercials es van iniciar al primer local, conegut com a taverna de Can Perris. Era un local de lloguer, que encara existeix com a botiga al carrer Molins cantonada Adrià Álvarez. Van obrir el dia 1 de juliol de 1887, que era un diumenge, i per tant uns mesos més tard de la seva fundació. Aquest era l'antic carrer on se situaven les fleques i tenia diversos establiments comercials, per la qual cosa era molt freqüentat pel veïnat. Quan van comprar el local de l'antic teatre, van deixar aquest primer local, que tornaria a ser una taverna que durant la Segona República era coneguda com la taverna de na Carme.

Dos anys més tard, tenint en compte que aquest espai (de 80 m2 aproximadament) era del tot insuficient, i atesa la bona marxa de la Societat, l'octubre de 1889 van decidir comprar l'antic teatre Calderón, ubicat al carrer del Moro, 40 (actualment Adrià Álvarez, núm. 50-52) que ampliava sensiblement l'espai comercial i magatzems, a més de poder tenir un forn propi. Durant molts anys, aquest edifici, que sempre ha estat propietat de l'entitat, era conegut com "la Cooperativa vella". El solar de la que seria futura seu social de la Cooperativa va ser comprat a Miquel Matas Gamirà i constituïa una illa de l'Eixample de Palamós a tocar de la carretera de Girona. El 22 de novembre de 1889 van demanar permís a l'Ajuntament per fer l'edifici, però atès que s'ubicava a peu de la carretera de Girona, van haver de demanar permís al Govern Civil. El 13 de desembre de 1899 van donar el permís definitiu. Aquest edifici, un dels més emblemàtics i simbòlics de Palamós, es va construir lentament, ja que no serà fins a l'any 1910 que les activitats bàsiques hi seran traslladades completament, i l'anterior restà com a sucursal.

LES ACTIVITATS DE LA EQUITATIVA La Equitativa, com la majoria de les cooperatives, es va constituir també amb vocació de crèdit mutu, la qual cosa li permetia mantenir estalvis dels socis i un fons benèfic que passà a dir-se posteriorment fons d'assegurança social, amb el qual en envellir, emmalaltir, enviudar o quedar orfe, els socis gaudien d'un ajut o un subsidi assignat segons el reglament. Aquest funcionament era ben lògic, si considerem que encara no existia cap sistema públic de seguretat social i el fet d'emmalaltir significava un empobriment

El personal de La Equitativa, l'administrador sosté el diari "Acción Cooperatista" [1932-1935].

Col.lecció J.Duran. SAMP

per a les famílies obreres; també es podien acordar bestretes sobre les sumes acumulades a les compres. Aquests dipòsits acostumaven a tenir alguna mena de retribució al tipus d'interès habitual.

Des del punt de vista financer, l'èxit de La Equitativa estava assegurat per diverses raons, a causa de: a) l'entusiasme de la majoria de les famílies a fer-se socis; b) per les aportacions econòmiques que asseguraven un capital social; c) pel fet de realitzar les compres al comptat i fins i tot prestant als socis els diners per endavant (compra de fitxes o paper moneda cooperatiu); d) la fidelització era perfecta, ja que la gent anava a pel pa diàriament i de pas compraven altres productes quotidians, com el vi; i, e) per últim, pels importants descomptes en comprar al comptat als proveïdors.

Durant les primeres dècades, i d'acord amb els estatuts, solament es podia inscriure el cap de família a la Cooperativa, tot i que majoritàriament eren les mestresses les que feien les compres, que eren bàsicament queviures de consum diari: pa, vi, oli, conserves, verdures. A mesura que les dones es van anar incorporant a les fàbriques, les tasques domèstiques a les llars també es repartien. Els socis solien ser pluriactius, ja que tant ells com altres membres familiars tenien cura de l'hort al pati de casa o més enllà del barri de les fàbriques, cosa que constituïa un complement als minsos salaris. A més de treballar el suro a la fàbrica, tant homes com dones, carraven a casa seva o feien taps, com a recurs per a obtenir fàcilment un petit sobresou.

Els homes acostumaven a anar a comprar al vespre i quan cobraven la setmanada; divendres o dissabte, quan tenien més temps, anaven a comprar la moneda social i a pagar els deutes pendents. També hi anaven a primera hora, abans d'entrar a treballar, compraven el pa del dia, vi, arengades i altres aliments per menjar a la feina o per a casa.

Es feia una reunió ordinària dels socis al mes, generalment en divendres; en ocasions duraven fins a molt tard, seguint l'ordre del dia establert; i quan hi havia temes especials a tractar es convocaven reunions extraordinàries. Les resolucions s'anotaven en castellà al llibre d'actes (solament a partir de la Segona República es van redactar en català).

ELS INICIS DEL SEGLE XX, CONTEXT POLÍTIC I SOCIAL

Des de començaments del segle XX el sector del suro va començar a perdre potència, a la vegada que el Govern es feia més inestable. La Setmana Tràgica del 26 de juliol de 1909 va arregar tota aquesta indignació popular amb la declaració de l'estat de guerra a Catalunya. A Palamós va haver-hi rebel·lió amb assalt al col·legi de La Salle i la constitució d'una Junta Revolucionària. El primer d'agost al matí atracà el canoner Temerario i declarà a l'Ajuntament la llei marcial, es dugueren a terme 40 detencions i el tancament del Centre Radical.

El diari quinzenal El Cooperatista, òrgan de la federació de les cooperatives catalanes i balears, al número corresponent del primer d'agost de 1913 anuncià en primera plana la realització a Barcelona del Primer Congrés de Cooperatives del 6 al 9 de desembre (de dissabte a dimarts, un pont llarg en què segurament molts cooperativistes no treballaven). Era una crida a totes les cooperatives d'Espanya per recordar la figura del cooperativista Piernas Hurtado i la seva convocatòria de 1898. La Equitativa hi va enviar una representació. Entrat el segle XX La Equitativa, com la resta de cooperatives de consum de la comarca, disposava d'un patrimoni sòlid, que no era públic ni estatal, sinó privat i autogestionat, un patrimoni acumulat pels consumidors, que de forma autoorganitzada intentava cobrir les necessitats alimentàries bàsiques de la vila. A més, el local social s'havia convertit en un punt de trobada de les dones, un espai de confiança on intercanviaven opinions en llibertat, a la vegada que feien la compra. I no solament les dones, sinó els mateixos socis, que exigien que el local fos obert a primera hora del matí. Anar a comprar era quelcom més que un exercici diari (es feia la compra del dia fonamentalment), consistia també en una coproducció fruit d'una subjectivitat comuna que afavoria i solidificava un esperit comunitari a Palamós. Si més no, era així com entenien el cooperativisme els fundadors. En aquest sentit La Equitativa, contribuïa a formar un espai propi de sociabilitat per a la classe operària, que al mateix temps era un punt solidari que unia els diferents barris i municipis veïns, permetia trencar la individualització, tenir un discurs comú i autònom a la vegada, una tendència creixent dins les noves formes d'una societat urbana i industrial com Palamós. La Cooperativa havia contribuït també a recuperar i mantenir un cert esperit comunitari tan habitual al medi rural del qual provenia la majoria de la classe obrera. I de la mateixa manera que als pobles, s'establien xarxes de confiança i petits col·lectius de sociabilitat per als nous, immigrants atrets per la indústria, la qual cosa facilitava la seva integració social i veïnal.

No en va, entre 1900 i 1930 la població de Palamós va créixer un 37,2 % i La Equitativa era l'ànima de les famílies obreres i un espai comú de sociabilitat, que contribuïa a assimilar els nous dins un projecte social comú. La Equitativa era una institució apreciada i important tant a Palamós com a la comarca i sovint era objecte d'afalacs per part dels governants. Al mateix temps era una institució altament solidària i participativa amb les causes locals.

ESDEVENIR DE LA COOPERATIVA: SOCIS, EMPLEATS, DIRECTIUS

El segle XX es presentava malament per a un projecte cooperatiu a Palamós. Va començar una davallada gradual a les fàbriques que solament es va remuntar durant la Primera Guerra Mundial. A més, la segona dècada va venir acompanyada de limitacions polítiques i laborals amb forts enfrontaments entre obrers i patrons especialment durant la Dictadura de Primo de Rivera. Però, en canvi,

durant aquestes dues dècades es van aconseguir més socis que mai, es va viure l'esperit cooperativista més que mai i tant el capital com les reserves es van consolidar (amb prop de 1.800 socis durant els anys 20 i van arribar als 2.200 als anys trenta). També van tenir èxit gràcies als administradors eficients i experts, treballadors del suro que moltes vegades de forma voluntària es cuidaven de la gestió, com Josep Fàbrega o Antonio Botet Pujadas, excel·lents coneixedors del món dels negocis.

El nou edifici social no solament havia servit per a augmentar l'autoestima dels socis cooperatius sinó també dels proveïdors, que ja la veien com una empresa seriosa i sòlida amb bona marxa comercial, a la qual els proveïdors es veien obligats a donar atenció especial.

Els anys finals de la dècada de 1910 i principis de 1920 corresponen a un període de força activitat cooperativista arreu de Catalunya, de forma que el cooperativisme dels anys 20 es presentava a si mateix com a alternativa al violent enfrontament de classes de l'època. El cooperativisme era l'única experiència de socialització que havia resistit les convulsions de les guerres (l'europea i la del Marroc) i la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). A més, altres fórmules, com el municipalisme, el comunisme o les idees socials de l'Església, havien de venir a parar al cooperativisme com a model d'èxit. I, davant d'una tàctica d'enfrontament, es volia apostar perquè fos la classe obrera la que administrés i produís pel seu compte els elements per a la satisfacció de les pròpies necessitats. La propaganda del moviment cooperativista es va fer en diverses direccions: la premsa, grups de cultura cooperativista ("un per tots i tots per un"); difusió social (des de 1923 amb la Festa Internacional de la Cooperació per part de l'ACI-Aliança Cooperativa Internacional); i participant en exposicions internacionals, com la de Barcelona de 1929, en el cas de La Equitativa.

ANYS TRENTA, REPÚBLICA I GUERRA CIVIL Els anys trenta van ser un dels períodes de més llibertat per a les cooperatives, que van ampliar considerablement el nombre de socis. Un aspecte a destacar de les activitats de La Equitativa va ser la construcció de la sucursal de Sant Joan de Palamós, al costat del Centre Republicà Federal. Va ser una atenció envers els nombrosos socis d'aquest municipi, que trobaven incòmode anar a Palamós a fer la compra diàriament.

Durant l'octubre de 1932 ja es van iniciar els treballs, i es gastaren en pedra, fusta i jornals, 30.000 ptes. (un preu realment econòmic atès el gran nombre de paletes excedents del moment). Es cridà un tècnic i amb un membre de la junta visitaren la cooperativa La Guixolense, de Sant Feliu de Guíxols, i en copiaren els plànols. Els darrers dies de la Guerra Civil el local va ser saquejat i va quedar sense utilitat, no es van refer els desperfectes de la guerra.

Una de les primeres decisions de la Federació de Cooperatives de Girona va ser tramitar en català tota la documentació i impresos de les cooperatives federades. La Equitativa ho feia des que va acabar la Dictadura de Primo de Rivera, el llibre d'actes va començar a redactar-se en català, però no s'acostumava a recollir tot el que s'expressava a les assemblees, sinó que solien ser concises.

Palamós era un objectiu militar per mar i aire, atesa la importància logística del port i davant la sospita que tenia fàbriques d'armament (en realitat eren a Palafrugell). Com a reacció a l'aparició del creuer Canarias, el 17 de novembre de 1936,

Local de l'antiga sucursal de La Equitativa a Sant Joan de Palamós, [ca.1950].

Col·lecció A. Díaz del Real. SAMP

les milícies populars van dur a terme una represàlia contra nou persones de dretes durant la Nit de Palamós, a exemple de la Nit de Roses. Des de llavors, Palamós i Sant Joan de Palamós començarien a ser molt castigades i viurien en estat d'alerta permanent, però, per sort La Equitativa no va es va veure afectada pels bombardejos.

Al principi el model de consum de productes a Palamós era atípic, tot i que es procurava tenir la sensació de normalitat (la guerra es veia lluny, fins que van arribar els primers bombardejos de març de 1937). Per una banda, a les cartilles de racionament per a la compra de pa (fabricat a la Cooperativa), que anaven a nom del cap de família i indicaven el nombre de membres que la constituïa, es picaven els numerets o cupons a mesura que es consumia el pa, fins que van sortir altres cartilles, a nom de la persona titular. Aparentment existia una sensació de certa normalitat en el consum diari, fins i tot amb realitzacions d'activitats culturals de tant en tant.

En aquest context difícil, La Equitativa es va adaptar ràpidament a la situació, especialment a coordinar amb el Comitè d'Aprovisionaments els subministraments d'articles de primera necessitat a la població, coordinant les compres a l'exterior (per exemple des de França el gener de 1937 o proveint-se d'oli del Baix Camp), però especialment assegurant l'elaboració diàriament de pa del qual depenia el racionament de la tota la població, etc. A més, una altra situació existent a Palamós era l'escassetat de moneda fraccionada. L'ús d'aquesta moneda local no afectava La Equitativa, ja que tenia la seva pròpia moneda per a ús intern. El darrer registre als llibres de comptabilitat es va fer el 5 de gener de 1939, una compra de 200 kg de farina a la Conselleria d'Assistència Social de Palamós per un import de 250 ptes. (quan les tropes

franquistes ja havien travessat l'Ebre i amb l'ordre republicana de mobilització general d'ambdós sexes, dels 17 als 55 anys i la militarització de totes les indústries catalanes).

Pel que fa als successos específics de la Cooperativa plasmats en el llibre d'actes, els anys transcorreguts entre 1930 i 1936 seran crucials per a La Equitativa respecte a la reestructuració d'estatuts, de taula directiva i d'algunes normatives que prevaldran fins als seus últims anys (una de les més importants és que només es donarà entrada a la Cooperativa als que en siguin socis). El 1934 s'hi incorporen les primeres dones treballadores, de la mateixa manera que com ja s'ha dit, el llibre d'actes començà a redactar-se en català, una vella reivindicació de la Generalitat que en acabar-se la guerra tornarà a estar prohibida.

El cooperativisme es va posar del costat de la República, va enviar provisions al front, va ajudar els atletes que eren a la capital preparats per a participar a les Olimpíades Populars, va organitzar compres a l'engròs a l'estranger i va oferir els seus coneixements i experiència comercial a les autoritats.

Amb la col·lectivització de la indústria i la distribució de productes l'octubre de 1936 La Equitativa va perdre autonomia i seguien els desacords a les juntes, sobre la injustícia de considerar-les societats capitalistes i la manca d'aplicació dels principis cooperatius; i la Cooperativa es cuidaria de garantir els subministraments a la població a partir de la compra, el 2 d'octubre de 1936, de 1.829 kg de patates al Comitè Local de Proveïments. A més començaran a fer tasques assistencials, recaptant fons a favor de les víctimes de la guerra, enviant roba i aliments al front de Catalunya, als defensors de Madrid, etc.

L'any 1937 va estar marcat per la carència de farina per panificar. L'11 de març, l'Ajuntament de Palamós va crear una comissió especial per a gestionar el subministrament de farina, la fabricació de pa i les condicions de la targeta de racionament, es disposà que únicament es panifiqui dins La Equitativa i es fixà el preu de venda del pa en 90 cèntims el kg. El 3 de juny es va fer un repartiment proporcional de farina assignada per la Delegació de Proveïments del Baix Empordà entre La Equitativa i els flequers locals.

Palamós i Sant Joan eren a la rereguarda, però els bombardejos tenien atemorida la població. Tot i això, les actes de la Cooperativa tamisen una certa sensació d'aparent normalitat a la població. El 3 de febrer de 1938 va haver-hi una sessió ordinària on es tornaria a parlar de la qualitat dels queviures a la venda, en aquest cas un soci denunciava que l'oli estava barrejat; i per altra banda, des de 1936 ja s'observava un increment dels deutes dels socis enregistrats dins el llibre de fiats de l'entitat, així com retards en el pagament de quotes, situació que forçarà una major rotació dels càrrecs; es tracten també altres assumptes, com les partides de productes racionats i les relacions amb la Comissió de Proveïments de Palamós (els proporcionen bacallà, mongetes i sucre a preus superiors al del mercat a causa de l'escassetat).

Les tropes de l'exercit franquista van entrar a Palamós el 5 de febrer de 1939, dos dies més tard que a Sant Feliu de Guíxols. La gent estava cansada de la guerra, tenia por i molta gana, les botigues estaven completament buides, les de La Equitativa també, i la gran preocupació de la gent era com aconseguir queviures. Els flequers no tenien farina i la manca de recursos era total. La Equitativa havia estat assaltada i el local que tenien a Sant Joan de Palamós es va cremar, de forma que es van haver de racionar els pocs aliments bàsics que hi havia, una situació que no milloraria gran cosa durant la postguerra, ja que

la misèria econòmica del període de 1936 a 1950 no s'havia viscut mai al país, més d'una dècada perduda i d'empobriment generalitzat. El nivell de consum alimentari de preguerra, en termes de calories totals, solament es va superar a mitjan anys cinquanta i el consum d'alguns productes alimentaris de qualitat (com la carn, per exemple) es retardà fins ben entrada la dècada dels seixanta. Comparativament, la depressió postbèlica va ser molt més intensa i llarga que la dels països europeus afectats per la Segona Guerra Mundial.

La vila de Palamós no deixava de ser una més dins aquest desgavell social, econòmic i de llibertats que hauria d'allargar-se fins a l'any 1952, quan es van començar a recuperar els nivells de vida de 1935. Però, un fet destacable en aquesta vila és que la dictadura franquista no solament va afusellar un grapat de socis els primers anys de postguerra sinó que va condemnar a l'oblit tots els homes i dones que van ser referents per als seus companys de lluita com a cooperativistes. A l'exterior tampoc estaven millor, ja que per a alguns exiliats, la repressió continuaria a França, especialment durant el Govern de Vichy. A més a Palamós, de 1943 a 1947, el nou Règim, temorós d'un desembarcament aliat, havia fet ocupar el litoral del Baix Empordà de forma preventiva per l'exèrcit, a qui havia donat severes ordres. La població un cop més hagué de pagar aquestes estades dels militars, que agreujaren les caresties del moment.

ALIMENTS, ESTRAPERLO I CONSUM Durant els anys quaranta, tot i el racionament existent, es va aconseguir mantenir bona part dels socis, al voltant del miler. Els primer anys els preus dels aliments augmentaven al ritme dels brots inflacionistes, des d'un 13% de mitjana els primers anys fins al 23% en el bienni 1950-1951.

La renda per càpita a penes va créixer fins al 1950 i el màxim productiu de preguerra en el sector industrial no es recuperaria fins al 1952. El franquisme va bloquejar el procés de creixement obert en el primer terç de segle XX. Però la necessitat obligava a escatimar fins al darrer cèntim. Per exemple, algunes compres fetes per La Equitativa es feien solament amb l'albarà de sortida, per tal d'evitar pagar timbres i l'impost fiscal, de tal forma que podia anar el transportista, retirar directament el gènere i a continuació girar una lletra de canvi. La preocupació més important del president era com aconseguir productes i mantenir activa la Cooperativa en uns moments d'estraperlo i l'escassetat general, objectiu que s'aconseguiria gràcies a determinats contactes personals dins el Sindicat, però també per una àmplia xarxa de proveïdors i pel fet que l'entitat disposava de diners efectius.

Durant els anys quaranta la Cooperativa s'abastia d'alguns productes bàsics mitjançant agents comercials col·legiats. I els proveïdors més importants també solien tenir agents o delegacions a les capitals de província, com Girona. Un dels agents comercials amb més tracte personal era proveïdor anterior a la guerra, el senyor Pujol, de la Jonquera. Aquest municipi ara era cabdal pel fet de tenir duana, i el senyor Pagès solia estar al corrent sobre qualsevol article que els pogués interessar a causa de les relacions personals.

A la Jonquera el president Pagès també feia tractes amb un agent comercial que li subministrava alguns articles d'importació, com vaixelles i d'altres, i amb el qual continuaran tenint una molt bona relació personal durant tots aquests anys, per tal d'aconseguir tant productes de primera necessitat —a vegades decomissats— com d'importació.

Acabada la guerra, els comptes de La Equitativa estaven quasi a zero, havien desaparegut aliments i altres articles, màquines, estris (alguns d'ells van ser reclamats l'any 1940 de forma oficial sabent que estaven en mans de particulars); i el llibre diari de 1940 era ple de pagaments, com el lloguer d'una màquina d'escriure, neteja de la botiga, boters, notaris, viatges, arbitris municipals de licors, hores extraordinàries als dependents si hi havia repartiment de productes, etc.

SOCIS, EMPLATS I ACTIVITAT COMERCIAL Durant la postguerra la filosofia cooperativa va quedar malmesa per la dependència al Sindicat Vertical i les limitacions quant a democràcia interna, de tal forma que el nombre de socis va baixar, primer a la meitat i més tard es va anar reduint gradualment, fins a arribar als 200 a finals dels anys seixanta.

Tant durant la guerra com els primers anys de postguerra a Palamós hi havia gana, trobar els queviures bàsics era difícil i la majoria de famílies obreres travessaven dificultats econòmiques. La Equitativa no va ser aliena a aquest reclam i sovint es fiaven compres dels socis. Per altra banda calia donar ocupació a la població i el nombre d'empleats havia augmentat a partir dels anys cinquanta. La Equitativa es va reactivar de forma puntual a causa de l'entrada dels treballadors de l'Armstrong com a socis cooperatius. Van entrar les primeres noies dependents i va arribar a tenir una plantilla de tretze dependents.

Després de la guerra, l'edifici de la seu no es va modificar gaire. Constava d'un vestíbul d'entrada on hi havia les oficines i les taquilles on abans es comprava la moneda social, que ja havia quedat en desús. La sala principal era un espai ampli i polivalent envoltat pels mostradors; al pis de dalt hi havia una galeria que donava la volta a aquesta sala, on s'havia guardat terrissa i altres productes. I darrere d'aquesta sala, els magatzems d'estocs de productes, les pasteres per fer el pa, els forns i la resta eren locals que estaven llogats. El conserge vivia al pis superior amb la seva família i per tant, al mateix temps feia de vigilant.

Interior de l'edifici principal de la cooperativa La Equitativa, [1954-1959].

Col·lecció M. Colomer.SAMP

ADAPTACIÓ EN UNA DÈCADA CANVIANT 1962-1970

Durant la dècada dels anys seixanta del passat segle es van produir una sèrie de canvis al món prou significatius, com el sorgiment i la manifestació de classes socials emergents que no tenien cabuda en el període de postguerra. Això es manifestà clarament en nous grups socials que reclamaven noves demandes i canvis en les formes de vida. En el cas català, sota el Règim, les manifestacions socials van tenir menor intensitat i van ser regulades i controlades per l'Estat i el sindicalisme vertical. Tot i això, els canvis finalment es van produir per la incompetència de l'economia i la necessitat d'una obertura exterior.

Però, tot i que els canvis a escala nacional tenen repercussions diferents que a escales regional i local, són essencials per a la comprensió dels canvis de la població, el comerç local i les empreses que els sustenten. En el cas de la Cooperativa La Equitativa aquests canvis estructurals van afectar l'organització sociolaboral i l'economia societària.

A La Equitativa podem delimitar tres característiques de transformació que es correlacionen directament amb els processos ocorreguts a tot el país: 1) la repercussió de la construcció, l'especulació immobiliària i la renda; 2) la transformació en la producció i comercialització de béns de consum domèstic; i 3) l'increment demogràfic a la regió, a causa del creixement natural, però també de l'arribada de treballadors immigrants. Aquests tres factors seran presents en altres dos grans temes generals que vertebraran aquest text. De fet, algunes cooperatives de consum van estar tolerades (controlades de fet) pel Règim perquè aportaven la seva experiència en la distribució, en unes etapes difícils, de productes bàsics racionats que eren assignats en forma de quotes a les poblacions des de la Comisaría de Abastecimientos y Transportes; en aquest sentit, les cooperatives locals de consum contribuïen a la millora de la distribució dels productes més bàsics, i feien d'intermediàries a cada població supervisades pel Sindicat Vertical, dins la Organización Sindical del Ministerio de Trabajo.

CANVIS EN L'ORGANITZACIÓ LABORAL La dècada dels anys cinquanta va significar el final d'un sistema jeràrquic rígid dins la Cooperativa i el principi d'una democratització interna. És a dir, fins aleshores els canvis en la presa de decisions no provenien d'institucions nacionals laboralistes, sinó per una conformació, encara vigilada i supervisada, procedent de les bases de la Cooperativa, així com del Sindicat Vertical. Això és molt visible amb el canvi del president de la Cooperativa, el 1962: el president Carles Pagès Belleville va morir i arribà el nou dirigent José María Álvarez Cabré amb una nova junta.

Durant aquest període dels anys seixanta, la gran majoria de socis va viure una època en la qual La Equitativa continuava sent la botiga més important de la vila, al mateix temps que transmetia aquest caràcter simbòlic i entranyable per al poble de Palamós. Malgrat els canvis organitzatius necessaris, els socis es negaven a transformar-la com calia; per exemple, La Equitativa va deixar de fabricar el pa, perquè ja s'havia venut la maquinària de panificar i alguns estris; o simplement es van deixar d'utilitzar els forns; era evident que la competència estava incorporant noves tècniques en matèria energètiques, que estalviaven mà d'obra i feien un pa més industrial. En matèria social, la cooperativa continuava sent un referent a la comarca, mantenia relacions cordials i econòmiques amb altres cooperatives properes, com La Económica de Palafrugell i La Ley, de Calonge. També llogava els locals en propietat (c/Adrià Àlvarez i c/Sant Antoni –al F.C. Palamós-); van vendre el de la carretera, a Sant Joan de Palamós i el del Pedró; i algunes parts de l'edifici principal es llogaven.

Contractava personal per treballar com a dependents, també arribava a oferir beques d'estudi als fills dels socis i realitzaven sorteigs de devolució del capital social. A més de tot això, La Equitativa va donar molt dinamisme a les dones de Palamós, ja que moltes d'elles n'eren sòcies, participaven en la Cooperativa i algunes hi havien entrat com a dependents. La relació intercooperativa entre La Equitativa i altres cooperatives de la comarca va ser molt cordial: amb algunes s'hi realitzaven transaccions, com la confecció de granotes a la Mutual Corchera de Palafrugell (tenien un crèdit signat) o compraven altres productes a cooperatives veïnes; i formaven part de la confederació Reunió de la Unió Territorial de Cooperatives de Consum a Girona, una associació en benefici del grup.

Per finalitzar amb l'aspecte de la relació de la Cooperativa amb la resta d'entitats i institucions tant palamosines com d'altres poblacions s'ha d'esmentar que en la mesura de les seves possibilitats i del seu excedent social, La Equitativa va donar suport en catàstrofes: per exemple, el 19 de gener de 1962 el vicesecretari provincial d'Obres Sindicals acusa rebut del donatiu de la Cooperativa de 700 pessetes, per als damnificats de les inundacions del 25 de novembre de 1961 a Sevilla, i el 28 de setembre de 1964 s'exposen a la junta els desastres dels aiguats del Baix Llobregat de setembre de 1962 i es fa una donació de 1.000 pessetes.

Una situació molt recurrent en el llibre d'actes dels anys seixanta és la sortida de llogaters, o la seva contínua petició de liquidar la renda mitjançant artefactes de diversa índole. Per exemple, el 1962 hi ha casos en què algun inquilí ha de tancar la seva botiga de queviures i ofereix una bomba automàtica per pagar el seu deute i la Cooperativa ho pren a consideració. O, en casos més extrems, es requerien actuacions judicials per a desallotjar alguns inquilins. Els contractes que establia la Cooperativa amb alguns dels arrendataris estaven basats en la confiança o "la paraula donada" com a principal forma de transacció i rarament calien intervencions legals.

La Cooperativa es relacionava amb un personal que podríem dividir en tres blocs: els socis directius, els socis que consumien i els treballadors de la Cooperativa; i dins aquests últims hi havia una altra divisió entre els treballadors contractats per a un servei en particular (forners, carnisseres, venda de peix, etc.), i les dependents o treballadores de taulell, les quals eren l'autèntic "motor" de vinculació entre compradors i venedor. Alguns dels consumidors comenten "eren les que ens endolcien el matí, ens tractaven bé i eren molt amables".

A causa del caràcter alegre i cantaire i en ser les dues últimes treballadores en retirar-se de l'entitat, les dependents Maria Colomer i Rosa Ragolta són les més recordades per les seves companyes i els antics socis. La resta de companyes, com Marina Puig o Conxita Miralles, van estar-hi durant períodes laborals més curts, i en marxaren per causes diverses (casament, embaràs, baixa voluntària, etc.). Aquestes situacions reflecteixen la forma de pensar d'una època en què els homes seguien tenint la prioritat, amb ascendència i control social de la resta de membres de la família.

La dècada dels anys cinquanta acabà amb un canvi de director a La Equitativa, el senyor Carlos Pagès, que es morí després de més de dues dècades de gestió, i deixà un buit important. El successor d'en Pagès com a president director, José María Álvarez, va buscar donar continuïtat a la tradició cooperativa i solidària. Durant els primers anys de la seva administració encara s'utilitzava moneda pròpia, amb uns cartrons que la gent canviava abans de comprar a la finestreta de l'oficina i que tornaven al final de la compra. Alguns socis ens han comentat que la moneda social era una tradició dels temps de la Guerra Civil (abans havien tingut fitxes) i per això van desaparèixer. El president José María Álvarez procurava pel bé dels treballadors, els quals rebien una ampolla de xampany, dues barres de torró i un seguit de productes per Nadal, una reminiscència del paternalisme anterior de l'empresa, però que estava molt institucionalitzat a tot arreu.

Una de les característiques més importants que té una cooperativa és la seva política d'equitat en el repartiment dels guanys, amb la finalitat d'evitar l'enriquiment del grup directiu i/o l'empobriment de la resta de socis i sòcies. La Equitativa sempre havia tingut en compte aquest aspecte, la transparència en el repartiment dels guanys i el fet d'especificar l'aplicació dels excedents.

A finals dels anys seixanta, la competència que sostenia la Cooperativa amb altres botigues de recent formació els resultava desfavorable pel fet de no ser una empresa amb poder de decisió total sobre els seus guanys i plusvàlua. Però tanmateix, estava subjecta als preceptes dictats per la Unió Territorial de Cooperatives i la junta de socis. Cal destacar per una banda que fins que no va desaparèixer, l'entitat mai no va deixar de col·laborar en obres socials; per l'altra, en ser una empresa antiga, es veia en la necessitat de fer renovacions contínuament: escales per a ús de les dependents, nous frigorífics, canvi de peces de roba per als dependents, el canvi de petroli a butà, reconstrucció de locals, etc. Aquestes situacions es van sumar fins a convertir-se en un veritable problema, és a dir, el fet d'haver d'enfrontar-se a tots els canvis estructurals en uns moments difícils.

Sala de forns de l'edifici principal de La Equitativa, 1a meitat s. XX.
Col·lecció A. Diaz del Real. SAMP

TEMPS DE CRISI I ESPECULACIÓ La dècada de 1970 va ser un període especial tant a Europa i Espanya com a Catalunya; va ser una dècada que respirava "aires democràtics" i noves polítiques a tots els nivells; però moltes coses van seguir la seva lògica per inèrcia, tal és el cas dels mecanismes financers de les mitjanes i petites empreses. En el cas de La Equitativa, la nova dècada va arribar amb un nou president, José Llach. Quan actualment es pregunta per aquest home, es rep qualsevol tipus de comentaris, positius o negatius, però fou un personatge que mai no passà desapercebut. El que aquí podem dir és que José Llach era un home com n'hi havia molts en la seva època, veia el progrés de l'entitat a partir dels béns immobles i de vegades tot el que li semblava tradicional resultava un sinònim de lentitud i retard. D'aquesta manera Llach va buscar en tot moment transformar i "modernitzar" la Cooperativa, no sempre amb èxit.

Després d'una dècada com a president director de la Cooperativa, José María Álvarez deixaria el seu càrrec en jubilar-se i després d'una interinitat d'un any, una nova junta acceptà el repte de portar la Cooperativa cap a un camí que semblava difícil d'encarar a causa de la competència de les noves botigues de Palamós i per la situació de canvis econòmics i el nou gir immobiliari que es consolidaria cada cop més. Tots els pobles han de "modernitzar-se o morir" i aquest era també el repte de Palamós i el seu comerç. La primera reunió oficial de la nova junta es va fer el 9 de desembre de 1970 i presentà un nodrit nombre de nous directius.

La determinació del president va ser contundent en un aspecte que li donarà un nou gir a la dinàmica de la Cooperativa: el primer dia de reunió es va acordar enviar un avís als socis perquè complissin els requisits de pagaments i paperassa, en cas contrari serien donats de baixa, ja que els socis "haurien de mostrar disposició de continuar gaudint dels beneficis de l'entitat".

Això generà que alguns socis s'incomodessin per la postura massa estricta de José Llach, sobretot si es comparava amb el caràcter negociador de l'antic president Álvarez.

Els canvis dels objectius de La Equitativa eren esdeveniments que estaven passant des de 1970 i que es consolidarien el 1973 (en teoria, perquè mai es van arribar a complir). Quan es va acceptar la renúncia de molts socis i de membres de la taula directiva, el president va conformar una nova estructura administrativa amb aliats en el seu projecte immobiliari. Per això, el divendres 2 de març d'aquest any, "apreciant pels reunits la necessitat d'ordenar l'administració de la Cooperativa de la millor manera, es pren el següent acord: que des de la seva incorporació com a president, el senyor José Llach Miramón ve ocupant-se dels càrrecs de director i administrador de la Cooperativa amb dedicació total i plena, aquesta junta rectora el faculta perquè adopti en qualsevol moment tota mena de decisions respecte al seu càrrec."

El 6 d'abril de 1973 és una data molt interessant per analitzar la relació que existia entre la presidència de la cooperativa La Equitativa i la resta d'òrgans constitutius del cooperativisme de Girona, ja que aquest dia es torna a reunir la junta de la Cooperativa amb el director provincial de l'Obra Sindical. La presidència de La Equitativa va comentar la difícil situació que tenien per sortir-se'n, de manera que la junta rectora proposà l'inici de la cooperativa d'habitatges, enfortint d'aquesta manera el "intercooperativisme" proposat en una reunió anterior pel director de l'Obra Sindical. No obstant això, el director provincial negà aquest procediment argumentant que primer s'havia de millorar l'assumpte de La Equitativa abans de donar pas a una altra cooperativa, ja que aquest era el procediment que es veia com a més viable. D'aquesta manera, la negativa de les institucions estatals va fer que la presidència de La Equitativa comencés a pensar en mètodes basats en el personalisme i en la negociació independent de l'entitat. Finalment, aquest mateix any se li donà la mala notícia al president Llach que la botiga Pius XII de Girona no acceptava el tracte d'administrar la Cooperativa, de manera que s'havien d'iniciar negociacions amb altres empreses "des de zero".

L'any 1975 presenta dos punts de conflicte sobre els quals es basarà la caiguda rotunda de la Cooperativa. El primer punt té a veure amb la contínua separació i el plet entre el president i els socis que no formaven part de la taula directiva. La "poma de la discòrdia" era la cooperativa d'habitatges La Levantina, la qual semblava seguir a bon ritme la seva proposta de construcció, almenys en aquest any. L'altre punt de conflicte té a veure amb el fet que diverses empreses petites i mitjanes de Palamós pretenien muntar un economat, una botiga de productes populars semblants als de la Cooperativa, la qual cosa representava la caiguda i el tancament definitiu del negoci. El 17 de gener de 1975, el president de la Cooperativa donà compte del fet que dependències de Madrid aprovaven que es posés en marxa la cooperativa d'habitatges La Levantina. El primer objectiu pres en junta va ser reedificar el local social. De moment tot es quedà en qüestions burocràtiques, ja que no es presentà cap actuació real.

Amb la fi del franquisme les idees democràtiques es van difondre per tot el país, i arribaren a tots els racons i sectors socials, des de partits polítics fins a organitzacions civils. En el cas de Palamós es va viure una mobilització molt forta conduïda per membres dels partits polítics promotors de la democràcia, la majoria identificats amb l'esquerra i el catalanisme. El jovent de Palamós vivia amb molta esperança aquests temps de renovacions i sempre va buscar participar

Maria Prats i Maria Colomer al mostrador de queviures de La Equitativa, [ca.1954].

Col·lecció M. Colomer. SAMP

en aquelles activitats que tinguessin a veure amb la presa de decisions ciutadanes, polítiques i per descomptat en la consolidació de la democràcia a la vila.

Durant els anys 1976 i 1977 es van fer les primeres reunions entre entitats, amb la finalitat de "salvar La Equitativa de mans de la junta existent". Un component important d'aquestes reunions fou el senyor alcalde de Palamós quan morí Franco, elegit posteriorment alcalde per CiU. La seva importància rau en dos fets, el primer tenia a veure amb el fet que ell va ser protagonista de la notable separació entre La Equitativa i el govern municipal de Palamós durant la primera meitat dels setanta. Aquesta separació va estar construïda per desacords i poca coordinació entre ambdues institucions. A finals de 1978 i principis de 1979, la defensa de la Cooperativa es va tornar un discurs patrimonialista que encapçalava el senyor Parals amb la següent frase: "Cal impedir que particulars facin el seu agost, i si algú n'ha de sortir beneficiat ha de ser el poble de Palamós ". A causa d'això, alguns membres de partits i entitats culturals, així com fills o néts d'exsocs es van sentir amb la responsabilitat civil de participar en el que denominaven el rescat de La Equitativa.

A continuació d'aquesta etapa, que va marcar el primer antecedent, hi hauria una segona etapa, on entren algunes persones del recent enfortit PSOE, com Arturo Díaz del Real, entre d'altres. Aquest grup de persones es va reunir per primera vegada al restaurant La Font (plaça dels Arbres) juntament amb altres socis que havien estat donats de baixa per Llach i que havien format part de la primera etapa de dissidència i ara eren el fil conductor d'aquesta segona etapa.

L'octubre de 1978, Arturo Díaz del Real i el grup ja esmentat de dissidents va enviar una missiva per diferents mitjans que

La façana de La Equitativa modificada amb nous aparadors, [1970-1976].

Col·lecció A. Álvarez. SAMP

informava sobre la situació general de la cooperativa de consum La Equitativa, la qual va qualificar de greu i llastimosa. Va esmentar que el grup que s'havia format tenia l'única intenció de "recuperar" l'entitat perquè en pogués gaudir el conjunt de Palamós. Va recordar als lectors la demolició d'una part important de l'edifici ocorreguda un any abans (1977), amb la finalitat de construir els ansiats habitatges de La Levantina. Però això no era tot, ja que informava que la junta dirigida per Llach havia incomplert dos pagaments hipotecaris a la Caixa de Pensions i d'Estalvi per a la Vellesa de Catalunya i Balears, la qual cosa provocaria la subhasta de La Equitativa i la pèrdua definitiva del patrimoni.

Finalment, la missiva informativa conclouïa amb la firma d'un grup de palamosins decidits a la supervivència de La Equitativa. El primer pas important donat pel grup dissident fou una reunió a l'antic cinema Conchs. En aquesta reunió, el Ministeri de Treball a través del senyor Bell va determinar una junta provisional de la Cooperativa de la qual separava

l'antic president Llach. 1979 va ser un any amb molt de moviment pel que fa a la transició de la presidència de la Cooperativa. En aquest any, el grup dissident convoca contínues reunions on involucra tot el poble en general, principalment a les diferents centrals obreres i partits democràtics, a formar part d'aquest moviment que creix amb força política i de població. Al febrer es conforma un grup emparat per l'Alcaldia de Palamós i la resta de forces polítiques municipals denominat el Consell d'Interventors de Comptes de la Cooperativa La Equitativa.

El 9 de març de 1979 es reuneix per primer cop el Consell Rector i es determinen alguns punts importants: el primer d'ells informa que és difícil poder treure'n conclusions clares a causa de la manca d'un llibre de comptes on es trobi un registre continu de mesos; posteriorment s'analitza la situació dels productes que encara es venen a la Cooperativa i s'adonen que hi ha molts deutes amb proveïdors i que molts d'aquests els han deixat de vendre. Un cop reconstruïda

la junta directiva, s'intenta aclarir alguns episodis confusos sobre els comptes de l'administració anterior, es pensa com pagar els deutes i tornar a captar socis. El mes d'abril es convocarà la Junta per avisar els socis dels resultats preliminars. D'altra banda, s'intentarà incrementar les vendes, condicionant la botiga provisionalment, augmentant l'assortiment de gèneres i enllaçant-se amb altres cooperatives de consum com el grup Spar i amb la Generalitat. Com ja s'ha esmentat, el principal argument de la nova administració és el del patrimoni, la principal consigna rau a no vendre l'edifici, tal com ho havia planejat l'administració anterior, ja que es tracta d'una propietat que van pagar tots i cada un dels primers socis, els quals ells denominen simbòlicament "els nostres avis".

En aquest treball no es pretén imposar judicis de valor sobre fets històrics on sempre hi ha, almenys, dues opinions que interpreten els actes d'acord a la seva posició política, econòmica o cultural. A causa d'això, aquí no es tractarà d'exposar si les decisions van ser correctes o incorrectes, més aviat es farà un diagnòstic sobre els esdeveniments que van portar La Equitativa a tancar, i aquestes accions no són d'anys recents, sinó que corresponen a una sèrie d'esdeveniments de les etapes anteriors.

El 1980 la nova administració va intentar per tots els mitjans pagar deutes i tractar d'aixecar La Equitativa del seu l'estat d'ofec. El 13 d'abril Arturo Díaz del Real envia una carta al director general de La Caixa de Barcelona convidant-lo a una reunió al Cinema Conchs de Palamós. La invitació obeïa a una necessitat d'explicar els projectes i resolucions que prendria l'entitat. El president de La Equitativa argumentava que era així perquè La Caixa era el màxim creditor dels deutes que havia heretat l'entitat durant l'administració anterior. Així mateix, Díaz del Real li va dir que el progrés, encara que lent, hi era i que pensaven que tot sortiria millor ara que l'autogovern català i la Generalitat estaven recuperant la seva força. Esmentava també que el primer balanç de la nova administració del 3 de febrer havia estat positiu, encara que modest, ja que només el creixement va ser del 3%. Per tranquil·litzar el president de la Caixa, Díaz del Real comentava que el proper pla aprovat per l'Assemblea seria posar a la venda el darrer edifici que tenien (l'antiga sucursal núm. 2) a part de l'edifici que funcionava com a seu central, i amb això es pagaria àmpliament el deute amb La Caixa. En aquest document s'esmentava que el deute era d' 1.127.924,08 ptes, tenint en compte que s'assumirien els interessos per als propers 19 rebuts trimestrals fins a 1984 de 129.126 pessetes, cada un, i quatre fins a 1985 de 88.884 pessetes cadascú.

L'abril de 1981, després d'una assemblea amb presència de 51 socis, alguns dels extreballadors i treballadors de la cooperativa demanaven ser indemnitzats; altres dependents van fer demandes en contra de l'administració de la Cooperativa, la qual estava molt pressionada a causa de l'augment dels deutes externes (amb La Caixa i alguns préstecs hipotecaris) i interns (pagar alguns deutes amb el senyor Llach, amb dependents i amb creditors). A partir d'aquest moment es pensà en el tancament definitiu de la Cooperativa, sense que la seva junta directiva es desfès, ja que encara quedaven moltes tasques administratives a fer i molts deutes per sanejar. Els següents dos anys i mig van significar per a la junta directiva una doble feina, d'una banda intentaven rescabalar deutes a La Equitativa i per altra havien de seguir amb el seu treball remunerat, cosa que es va convertir en un veritable acte de sacrifici per tirar endavant un autèntic símbol patrimonial palamosí.

Edifici i establiment principal de La Equitativa poc temps després de la seva obertura, [1905-1912].

Col·lecció fam. Valls Cardona. SAMP

L'any 1985 es va realitzar un estudi econòmic i arquitectònic per considerar la viabilitat de reconstrucció de l'immoble per vendre'l posteriorment. Un tècnic, Miquel Santaló, va avaluar el valor del solar en 50 milions, cosa que cobria solament un baix percentatge del projecte hotel·ler que s'hi pensava fer.

Irònicament, 1986 va ser l'únic any en què va haver-hi àmplia participació dins La Equitativa, ja que el 1986, en una Assemblea extraordinària amb 31 socis presents, el consell rector presenta la seva dimissió al càrrec, que és acceptada, es convoca una elecció i queda novament en el càrrec de president Arturo Díaz del Real, com a secretari Manuel Peinazo i com a vocal Antonio Amat. L'interventor de comptes queda a càrrec de Jaume Angerri Goixart.

Des de l'1 gener de 1986, el Diari oficial de la Generalitat (núm. 633) publicava la modificació transitòria de les cooperatives de Catalunya de 1985, de manera que la pròrroga de la reestructuració de deutes es resoldria el desembre de 1986. El 12 de maig de 1987 Arturo Díaz reclama de manera urgent a l'Ajuntament que prengui la decisió d'assumir els comptes de la Cooperativa per evitar una nova subhasta i repartiment entre particulars

dels béns de la Cooperativa. L'11 de novembre de 1987 l'Ajuntament accepta per unanimitat atorgar poders a l'alcalde per actuar i decidir sobre La Equitativa. El febrer de 1988 es convoca una assemblea de la Comissió Mixta per avaluar el cost del traspass i tancament de la Cooperativa en 37 milions de pessetes. ■

Setembre de 2012